

BÉAVATÓ

ORVOSI ÉRTEKEZÉS

AZ

ELMEREVEDÉSRŐL

(CATALEPSISRŐL),

MELLYET

AZ ORVOSI KAR' NAGYSÁGOS ELŐLÜLŐJE', A'
TEKINTETES DÉKÁN' 'S A' TÖBBI TEKINTETES
TUDÓS TANÍTÓK' ENGEDELMÉVEL ORVOS
DOCTORRÁ LÉTEKOR

NYILVÁNOSÍTOTT

P L Ó S Z L A J O S.



PIESTEN,

NYOMTATTA LANDENER

1832.

How wonderful is man.

Reflection on man by Young.

MÉLTÓSÁGOS

NAGYKÁROLYI GRÓF

KÁROLYI ISTVÁN

ÚRNAK,

Ő CS. KIR. FELSÉGE' VALÓSÁGOS

KAMARÁSSÁNAK,

TÖBB TETTES NEM. VÁRMEGYE' ELSŐ RENDŰ

TÁBLABIRÁJÁNAK

's a' t. 's a' t.

SZÁMOS JOBBÁGYAI
GONDOS ÉS SZERETETT
A T Y J Á N A K
KEGYES PÁRTFOGÓJÁNAK
ALÁZATOS TISZTELETTEL AJÁNLIJA

a' Szerző.

§. 1.

Az elmerevedés *Catalepsis*, *Catalepsia*, *καταληψις* (ezen igétől *καταλαμβάνω* megfogom, megtartom, ellepem) *Starrsucht*, ang. *Catalepsy* *Trance*, fran. *Catalepsie*, Mason Good szerint *Carus Catalepsia*. — A' régiebb orvosok ezen szavakkal, u. m. *Congelatio*, *Exstasis*, *Catoche*, *Catochus* (Galenus) *Morbus attonitus* (Celsus) *Lethargus*, *Stupor vigilans*, *Halbstarre*, *Entzückung*, *Sinnlosigkeit*. majd csak nem minden különbség nélkül élnek, de az újabbak határozottabban használják azokat (§. 7. és 11.) 's az Elmerevedés alatt (*Catalepsis*) világszerte értenek már mostan az orvosok.

§. 2.

Egy félbehagyó ideges nyavalyát, melly az állati tehetségek' felfüggesztésével (u. m. az akaratnak, érznek, érzékenységek) 's az izmok' viasz módra eszközölhető hajlékonysága által jelentkezik.

Ezen meghatározott értelem szerint, minden hasonló ideges betegségek'től könnyű megkülönböztetni az elmerevedést §. 11.

§. 3.

E' tsudállatos, 's ritka szenvedelme az állati életnek; ha talán a' tsetsemő kort kiveszed, az élet minden szakasszaiban mutatkozott ugyyn, de a' gyermek' és serdülés' idejét inkább kedvelli, mint a' férjfi kort, 's ezt inkább mint a' vénséget. — Az asszony hajlandóbb réa mint a' ferjfi; a' mérsékletek között talán a' méliázó (melancholicus) legalkalmatossabb kifejlődésére. — De leginkább szereti az ideges, érzékeny alkotásnak, akár származásoknak, 's születéseknek, akár szenvedett nyavalyáknak, életmódjoknak, 's ezer egyéb környülállásoknak köszönik testi állapotjokat; ezek között kivált a' nemzőtehetséggel való vissza élés, az önfertőztetés legjobb helyet érdemel a' szóban lévő nyavalyára hajlandóvá tenni. — Sprengel Pathologie III. Th. §, 375. azt véli azért találtnak Cataleptikusok leginkább a' Zsidók között, mivel ezen felekezet igen gyakorolja nemző részeit, és az önfertőztetést. — De vajha! melly felekezet nem úzi azt eléggé a' jelen napokban.

A' Hysteria, és hypochondria, 's az azokkal járó görtsős szenvedelmek' tengere, kivált hogy ha gyakori elbámulásokkal, egy tárgyba szünet nélkül való elmerüléssel, szomorú lelki indulattal szövetkezik, 's végtére, hogy ha az agynak, hasrészeinek, és kiváltképpen a' belső nemző részek' erőműves hibáira alapúl, igen nagy alkalmatosságot nyújt az elmerevedésre. — Azon Catalepsis, mellyet több társaimmal együtt láttam a' Pesti Iaraélita kórházban, mintegy 45 esztendőss asszony volt, ki többszöri nehéz 's igen fájdalmas szülések után, gyakran érzett fájdalmakat kereszt tsontjában, nemző részeiből hol tsak nyálka, hol véres és bűdös nedvességek

folytak húzamosbb idő olta, ezekből méhe' egészségében nevezetes változásokra lehet gyanítani.

§. 4.

Minél több illy elkészítő ok kerül össze ugyan azon emberben, annál könnyebben, 's minden más gerjesztő ok' hozzájárulta nélkül fejlődhetik ki a' betegség.

§. 5.

Mint gerjesztő okok különösen nevezetesek:

a) Lelki indulatok, ugymint: a' képzeletnek igen nagy felingerlése, ezt ugyan legtöbbsnyire álmélkodás (exstasis), de néha elmeredés is követi így gyakran láttzatott az Alchymisták, Caballisták idejében. — P. Frank látott egy leányt, ki a' mély tisztelet, és ajtatosság miatt mind annyiszor elmeredett, valahányszor ezen szót: Jesus kimondaná vagy hallaná. — Maylandban 1791 egy leánnyal szinte az történt, ha keresztet vetett magára. — Szerentsétlen szerelem (lásd: Schilling Diss. aegrum ex amore catalepticum factum exhibens Giss. 1776.) Bétsben az academicus kórházban egy törvény tanuló boldogtalan szerelem által esett ezen betegségbe. Tulpius Észrevételeinek 1. Könyv. 22. Czik. azt beszél, hogy egy ifjú, midőn a' megkért leánytól kosarat kapott, egy egész napig elmeredve álla, 's csak akkor hozhatták magához, midőn a' feleség megnyerését kiáltanak füleibe. — Harag, Gyűlölés. Rondolet említ egy asszonyt, ki valahányszor gyűlölt férjére nézett, megdermedett azonnal. — Pi-

nel egy 5. esztendőös leánykáról azt beszéli, hogy midőn annak evésközben ellent mondanának, Catalepsibe esett. — A' Bétsi kórházban feküdt egy fiú, ki az által esett elmerevedésbe, hogy egy pajtassa a' birkozásban nállánál erősebb volt. — Mélly gondolkodás valamelly eggyes tárgyról. — Egy fiatal ember valahányszor Mathematikát tanult, vagy költött lepettegettel. (Wepfer Obs. 66. p. 208.) Fernelius, és Flenel mindegyik beszél egy túdost, kik ha mélly vizsgálatokba ereszkedtek, elmerevedtek. — A' nemzőrészek hirtelen felingerlése, így Mezler in Saizb. med. chir. Z. egy asszonyt hoz például, a' ki midőn férjét karjaiba szorítaná, 's indulatossan megsókolná elmerevedett, 's a' kedves tárgyat ellepetése végéig mozdulatlan ölelé. — Ijjedés és rettegés, Marx esmert egy szolgót, ki ura házának meggyulladásán megijjedvén ellepettetett, azután kóbaságba, később dühös bolondságba esett (maniába). — Más lelki indulatok is képesek azt előhozni u. m. Félelem, reménység, szomorúság; Péétin egy helyütt 7. máshelyütt 5. esetekről emlékezik, kik minnyájan hathatos lelki indulatok által estek ezen betegségbe. — A' fent §. 3. említett Esidó asszonyt is gyakran zaklatták lelki indulatok. —

b) Külömbféle betegségek és állapotok u. m. az Europai ideges láznál jelenetiképpen tapasztaltatott (Renard in Hufelands Journal B. 40 pag. 35.) a' félbehagyó hideglelés kivált a' minden, és negyed napos (Frank P.) mutatkozik színe alatt, gyakran rendetlen tyussal, kivált öreg embereknél, Járványként is tapasztaltatott ezen lárvás félbehagyó-láz (Medicus) neveztetik elmeresztő félbehagyó-láznak, Febris intermittens cataleptica. — Gyomor megterhélése után; a' többi között Mezler által tapasztaltatott egy terhes asszonymál. —

Férgeknek az első utakba való jelenlétekor, van Swieten említ egy asszonyt, a' ki gesztenye sütésnél elmerevedett, 's minekutánna két geesztat (*ascaris lumbricoides*) kihányt volna, egészsége vissza tért. Berends, Donatus, Marcellus beszélnek más példákat is. — Frank P. ezen okot soha se tapasztalta, és Georget (in d. mediz. Enzickl. v. D. Fr. v. Meissner) a' férgek egyetemi jelenléteket történetbelinek véli. — Továbbá eltűnt bőrküütések u. m. Rüh, Kosz, Sömörög (*Herpes*) Burserius, Hufeland, sőt Lengyel hajfűrt után is Hierschl' észrevételei szerint látszatott. — Elapadt vérzések; u. m. Orvérfolyás', véghélvérzés', hószámtisztulás elnyomatása és rendetlensége után, nem különben akár mi okból származott vérbővség' következésében ámbár igen ritkán, de mégis tapasztaltatott. P. Frank emleget egy ifiút Aëtius után, ki, elmaradván orvérfolyása, ezen nyavalyába esett, 's csak annak ismételi elindulása által szabadult meg tőle. — Ugyan ott olvashatni Felix Platner, és Do-laenstól két esetet feljegyezve részeges emberekről. — Végtére a' szénsavanyos levegő (*Tissot*) és a' villám (*Burserius*) behatása által is származott a' tárgyalt szenvedelem. —

§. 6.

Ezen fön említett két rendbéli ok' behatása után leggyakrabban más betegségek támadnak, 's csak ritkán elmerevedés, melly, mindenkor félbehagyóan szokta a' beteget gyötreni.

A' meglepést leggyakrabban előtünemények jelentik, u. m. Kedvetlenség, Félelem, Feledékenységg, a' kül érzök' gyengesége, 's tunyasága, lan-kadtság, reszketés, zsibbadás, a' test' külömb tag-

jaiban. — Fej' fájdalma, nehézsége kábasága, szemek' előtódulása, a' kötőkártya', 's az ortza' elpirulása, vagy szokatlan sápadtsága. a' vakszem, 's a' nyak ütéréinek, sőt vérereinekis erős kortzogása, valamelly húzamos érzés a' nyakszirtban, ásítózás, nehéz léleket, szív dobogás, rendetlen érítés, émelgés, erőltetett hányás, (Richter) bélgörtös fájdalom a' has' egy pontján, más tagok' görtsös mozgásai-is, szél szorulás, néha egy hűves, vagy forró szellőnek felfutása tapasztaltatott a' has egyik részéből. — Nem különben az egész testnek borzadással változó melegsége. — Ezen előjelek, mellyek leginkább az ideges szövet, illetődését jelentik, bárha az agyba való vérgyűlésnek jeleivel párolva legyenek is, számtalan más ideges és lázas szenvedelmeknek előjeleivel olly annyira megoggyeznek, hogy azokból tsak azon esetben jövendőlni a' meglepést, ha az tapasztalásként tudatik valamelly személynél a' minthogy némellykor tsak ugyan elis készül a' beteg az elmerevedéshez, testének alkalmas helyheztetést adván. (Schenk Diss. de Catal. Jena 4.6.7 1.)

§. 7.

De gyakran villámként lepi meg az épnek tűnő beteget, 's ekkor testének helyheztete az marad, melly a' meglepés előtti utolsó szempillantásban volt, bár az ébredten melly erőltetett lett volna is, ha tsak valamiképp megeggyez a' nehézség törvényeivel; Nevezetes példákat beszéllenek a' vizsgalók; némelylek mozdulatlanul tartják a' poharat kezekben, mások tátott szájjal várják a' falatot, mellyet a' villán merően tartanak, némelylek a' vizelet', vagy székletételnél merednek el, 's ezen helyheztetésben ma-

radnak. — Sőt az ortza' vonásai se változnak el, né-
 mellyek nevetni, 's vigadozni láttzanak, midőn má-
 sok szomorú, siránkozó, mérges, dürtzás, vagy meg-
 rettent, tsudálkozó képűek, szemek leggyakrabban
 nyitva vagyon, mivel leginkább az ébrenlévőket fogja
 el az insultus. — Külső erő által a' tagokat meg-
 hajthatni; 's ezek viasz módra az adott állást meg-
 tartják, ha tsak a' test egyennehézségével nem ellen-
 kezik. A' menő, és beszéllő betegek megállván szinte
 megfartják utolsó ön akaratu testállásokat, ámbár az
 elsőkről az bizonyíttatik, hogy néha tsendesen, és
 faragott képekként változtatnák helyeket, a' mi ugyan
 tsak a' tökéletlenül kifejlődött betegségről hihető. —
 A' kül érzők annyira elhűnynak, hogy se a' világos-
 ság a' szemeket, és szem tsillagot, ámbár legtöbb-
 nyire kinyitva legyenek is, se a' legerősebb tsattan-
 nás a' füleket, sem a' legtsipősebb illat az orr' hár-
 tyát, se a' legízesebb orvosság a' nyelvet, sőt sem-
 mi ütés, tsipés, szúrás, vágás, égetés, nem illeti
 meg testeket. —

Ezen érzéketlenség nem éri el azonban mindég
 a' nevezet léptsőt, néha a' beteg ére., hall, sőt
 sokszor szaglása ép állapottyáénális finomabb, tsak
 hogy mozdulni önkényesen nem tud, de meglódítat-
 ván néha egy két tsendes lépéssel odébb ballag, lá-
 tása azonban majd mindég tökéletessen hibázik, bár
 néha a' szivárvány - hártját illeti a' világosság. *)
 Ezen állapot neveztetik tökéletlen elmerevedésnek.
 Catalepsia imperfecta Catoche, Cato-

*) Figyelmetessé teszi P. Frank ilyen esetekre a' törvény szé-
 orvost: *Cautus esto in testimoniis circa morbos
 nervosos tradendis ne deceptus fors contem-
 poenis eripias, aut fide non solum tua, sed
 aliorum quoque medicorum pessumdata effi-
 cias, ut vere aegrotus durius habeatur a iu-
 dice.* — J. P. Frank *Epitome curante Eyerel.*
 L. 7. Sect. 2. p. 42.

chus, Galeni az ujjabbak szerént. — Illyen volt azon Catalepsis, mellyet itten láttam; a' legkissebb megilletődésnél felijjedt, azomban ellepetéséről semmit se tudott. —

A' lélekzés, és vérkerengés nem igen változik egy kevésé azomban néha tsendesebb, és gyengébb, mint a' meglepés előtt volt, igen ritka esetekben mind a' kettő alig észrevehető, 's ekkor megsápúl a' bőr, a' test márványként meghidegedvén halotti tekintetet vesz magára.

A' vizelet és emésztet letétel megszorúlt, néha az alfel nyílás ugy össze vonúl, hogy abba nehéz a' kristér szarát bényomni. — Egy vérérnek megnyitásánál vagy éppen nem, vagy tsak tseppenként foly fekete, szenes vagy igen sűrű vagy igen foladékony vér; egyébaránt ez a' lélekzés, és vérkerengés állapotjától függ, 's ha azok rendesek, a' vér is szinte egészséges.

§. 8.

Ezen tünetények tartóssága egynéhány pertz és pár óra között változik, ritkák azon esetek, hol napok, (a' Pesti kóroskolában tapasztaltatott egy ifiún háromszor 24. óráig) hetek, sőt egész holnapok elfolyásáig látszatott volna, 's bizonyosan a' mellyek napokontúl tartottak nem elmeredés, hanem más ideges nyavalyák voltak. —

A' felébredés néha olly villám sebességgel történik, mint az ellepés kezdődött a' mi után a' beteg nem tsak hogy éppen semmit nem tud arról, a' mi vele az ellepetés alatt történt, ha az tökéletes volt; hanem azon gondolatot, tselekedetet, test mozgást folytatja, a' mellybe az ellepés félbe szakasztá. — Egynéhányszor a' beteg, midőn a' szó egy részét ki-

mondaná, és ellepettetne annak második fogását felébredte' szempillantásába mondta ki.

Néha azomba lassanként múlik el az ellepés, 's akkor a' beteg mintha egy mély álomból ébredne fel, úgy érzi magát, legelőször is egy mély lélekezés jelentí végezetét, más esetekben elébb valamely fájdalom a' tagokban, vagy korogás a' hasban előzi meg az ébredést. — Legelőször az ujjakba szokott hangya mozgásos érzés között a' mozgathatóság vissza térni, azután az elő karba, karba, 's tsak lassan lassan az egész testbe. — A' léleki és érverés szabadabbak lesznek, a' midőn is sokszor egy közönséges meleg izzadás következik, 's a' beteg érzékei birtokába visszsa kerülván úgy érzi magát, mintha egy mély álomból ébredne fel.

§. 9.

Az ellepés után némellykor a' beteg szinte vídámabb, erősebbnek érzi tagjait, 's fejét minden fájdalom nélkül. — Máskor valamely tsekély fejkábulás, vagy fájdalom, úgy szinte a' tagoknak nehézsége, sőt nagy gyengesége, 's a' külérzőknek tikkadtsága marad vissza.

A' legritkább esetekhez tartozik az ellepés egyszeri megjelenése, 's ez tsak akkor történik, hogy ha a' betegnek hajlandósága tsekély, 's a' gerjesztők mulékony, bár mi hatalmas volt is, vagy ha az elmervedés első ellepését más halálos betegség váltja fel. —

Vissza kerül tehát az ellepés majd tsaknem mindig, ritkábban ugyan egy óra alatt többször Behrends in Baldingers neuen Magaz. B. 9. p. 207. ír le egy olyan esetet, azon eset is, melyet láttam itt Pesten egy óra alatt 3, 4, sőt több-

szőrös mutatta magát. — Néha napok, vagy hetek, sőt hónapok elfolyása után, de meghatározott időre tsak akkor, ha az félbehagyó hidegleléssel, vagy néhez hótisztulással szövetkezik, az első esetben leggyakrabban, mindennap, 's negyednap, a' másodikban minden hónapban egyszer mutatkozik.

Az egyes elmeredések néha minden ok nélkül, néha a' §. 5. elő számlált gerjesztésekre támadván; tartósságokra, tűnémenyeikre nézve különböznek, a' közidőben a' betegek, egészségekről néha egy szikrát se panaszolkoznak ugyan; de valamely érzékenységet, 's testi gyengeséget vesznek észre,

§. 10.

Másik kimenetele az elmeredés' meglepésének más szenvedelmekbe való átalváltozása; 's ezek között nevezetessék: Görtsös rángatózások, meredt görts (tetanus) nyavalya törés, guta ütés, beteges álm (carus) holdjárás, dühös bolondság, mélaság (melancholia) álmélkodás, ájulás és színes halál; 's ezek azután vagy ismét elmeredésbe, vagy egészségbe, vagy halálba mehetnek által. — Az elmeredést közvetetlenül soha sem tapasztalták halállal végződni.

Ezen végződéseknél leírásával egyszersmind igyekezni fogok, az elmeredést a' nevezett nyavalyáktól jelenetiképpen megkülönböztetni. —

§. 11.

a) Rángató görtsöket lehet várni az elmeredés után, ha azok már az előmondó jelek között mutatnak magokat, ilyenkor elvész a' tagok' viasz moz-

díthatósága lassanként, helyette az izmok erőszakosan összehúzódnak, 's ismét kinyújtatnak, a' bőr meghidegül, az eszmélet és érzékenység jelenlétében; ezek után izzadtság, 's a' testnek lankadtsága szokott következni.

b) Merő görts (t e t a n u s) ezt ugyan nem olvastam követői között, azt azomban a' tagok fa feszeségéből 's keménységéből első tekintetre meglehetne esmérni.

c) Valóságos nyavalya törés következhetik felettebb érzékeny gyermekeknel, asszonyoknál, az agy erömüves hibáinál, agy vértódulásnál. — Illyenkor a' beteg a' nélkül, hogy magához jöjjön össze rogyik, irtóztató rángatodzások után, mély hortyogó alomba merül, 's felébredésénél felettebb gyengültnek érzi magát. —

d) Guta ütés következhetik, részszerént igen ideges alkotásúakban, részszerént a' vérmes guta ütésre hajlandókban, kivált ha a' meglepés sokaig tart, a' léleket és vérforgás nagyon elnyomatva tapasztaltatnak, megesmérhetni azt az izmok' szelütéses állapotjáról az érítés kitsiségéből, gyengeségéből, vagy felettebbi keménységéből, teliségéből, ritkaságából a' hörögő nehéz lélekzésből. Ez egy a' legveszedelmesebb kimenetek közzül való.

e) Beteges álm (Carus, és Coma) követte, 's változott a' Catalepsisek.

f) Szinte ugy az Andalgás is, és annak legmagasb foka az álmélkodás (exstasis). — Berends ugyan egy betegségnek tartja ezt az elmeredéssel azomban a' legtöbb orvosok véleményével nem egyeznek meg, és igasságosan, mert az elmeredésnél a' lelki tehetségek majd tsak nem mindég egészen hibáznak, az andalgásnál pedig az elenkező tapaszt-

taltatik, *) már csak tünetiképpen is meglehet különböztetni: az álmélkodás soha sem támad hirtelen, néha igen sok ideig hullámszik a' képzelet, míg egy bizonyos tárgyra akadván, a' lélek' egész figyelmét megnyerheti, az andalgónak tagjai ritkább esetekben bírnak viasz hajthatósággal, érzékei nem alusznak el olly nagy mértékben, lélekezete, és érverése még természetesebbek az elmerevedettéinél is, végtére elmulván boldog andalgása lelki gyönyörüségeiről emlékezik, 's azokat el is beszélheti.

g) A' hódosság, (s o m n a m b u l i s m u s) melly szinte, előzi, követi, vagy szövetkezik az elmerevedéssel, akár önkényes, akár művészkedés által hoztattatik elő, a' lélek' tehetségeit inkább bőviti, 's a' külérzéseket, ha azoknak természetes tagjai nem munkálkodnak is, tsudállatossan felhatalmozza.

h) A' dühös bolondság, és a' melaság (m e l a n c h o l i a,) az első mint követője a' második még mint előzőjeis vevődött észre. — Megésmerések könyű.

i) Az ájulás minden léptsőiben, sőt a' színes halális következik hysterica asszonyoknál, vérheányba szenvedőknél, az önfertőztetés, és bujaság által meggyengülteknél, ha a' meglepés soká tart, a' test halaványságával, hidegségével, a' lélekezet, és a' vérforrás igen nagy megtsökkenésével tűnik. — A' meredt ilyenkor ha állott elrogyik, talán egy pár gyenge görtsös rángatózás után még jobban elhül, a' bőr piros helyein jobban elsápúl, érverés, lélekezet végre egészszen észrevehetetlenek, eszmélet, 's minden ér-

*) Ha egyébb ideges szenvedelmei az emberi testnek legfőbb tehetsége' tökéletlenítésével, vagy elnyomatásával szövetkeznek; ugy ez, kiragadván a' tsuda erőt tehetetlen korláttyaiból az égiek sorához közelíteni látszattya. — Megnyitva azon kedves világnak ajtaját, mellyet a' buja képzelet elúnván a' renyhe materiális lények' pórságát, kedve szerént alkota, hogy abban véghetetlen hatalommal akadály nélkül gyönyörködjék.

zelem valamint a' meglepés alatt, úgy itt is hibáznak. — Ez állapotot az elmerevedéstől az által különböztethetni meg, hogy a' tagok az adott helyhez-tetést meg nem tartják, hanem nehézségeknek engedelmeskednek.

§. 12.

Ezen, és ezekhez hasonló szenvedelmekre változhat által az elmeredés, mellyeknek jeleiről, 's tüneti megkülönböztetésekről szóllottam; 's ugyan ezeknek, vagy más behatásoknak következésében elhalván a' beteg, annak valódi halálát a' Catalepticus ellepéstől, az által különböztetjük meg, hogy a' tagok' viasz hajlékonysága hibázik, és a' rothadásnak jelei rövid idő múlva békövetkeznek; minden esetre figyelmet érdemel az elmerevedésbe szenvedők akár miféle, de kivált hirtelen halálok, elmúlhatatlanul szükséges itt a' rothadásnak jeleit bevárni, még a' testet holtnak valjuk, (ha csak a' halál erőszakos nem volt, 's ezen esetben se felesleges a' figyelem.)

A' holt test' bontzolósa által kevés világot nyérének eddig az orvosok a' betegség valóságára kitanulására nézve. Néha az idegek gyökereit vékonyaknak, és száradtaknak (?) mászo az aggy véredényeit vérrel tömve; kitégúltan, fekete véres kiöntést, az agyvelő egyik részébe fekélyt Sprengel Path. B. 3. p. 225; azt elő részében megkeményedve hátulját nedvel telve, 's lágyulva találták, Herr Obs. 3. p. 43. — Elő részét savóval tele Schenck de causis Catal. L. 1. Obs. 1. 2. — Renárd (az 5. §. 6.) említett beteg aszonymnak tojás fészkeibe megkeményedést, több másoknak a' belső nemző részek be szinte nevezetes romlásokat, nem különben a' mej, has üregeiben is különbféle beteges változások

kat szabadott észre venni. — Néha pedig éppen semmi nevezetesset nem mutatnak az elmerevedettek holt testeit. —

§. 13.

Sűrű homály fedi az elmerevedés valóságát is, melyet eddig a' tudósok' számos véleményei el nem oszlathatának. —

Fr. Hoffmann Medic. ration. Syst. T. IV. P. III. C. 4 p. 116. az érzésre, (mért nem a' mozgásrais?) szolgáló idegek' véggyökereit szorító görtsből kívánja megmagyarázni ezen nyavalyát, a' melly miatt az éltető nedvnek, ide, 's oda folyása megakadályoztatik. — De az ideg szövetbe a' görtsnek jelenlétét helybe nem hagyhatjuk, a' melly miatt az önkényesen felvett életinedv folydoglásába megakadályoztatnék, 's ha ugy volna is, a' tsudállatos nyavalya' tünetényeit hogyan következtessük belőle?

Home Princ. med. Part. II. de morb. n. febr. Sect. VII. Akár mi okból légyen megakadályoztatva folydoglása az életi nedvnek Catalepsis következik, ez az előbbi véleményhez hasonlít, 's szinte azon el- lenvetéseket szenved.

Boerhaave de cogn. et curand. morb. §. 1039. a' vérnek, mirigyeknek, 's az agy elválasztó edényeinek nyugodalmába, mellyek által a' köz érzőbe egy megállapodás okoztatik, állapittya a' nyavalya valóságát. — Mivel azomban a' kereghés nem nyugszik, a' meglepés alatt azon feltételes nedvnek elválasztása nem hátráltatik. — Haase igasságtalanul tselekeszik, ha ezen véleménynek a' többiek felett értéket ad. —

Rowley Pract. Abh. üb. d. Frauenz. krankh. Nervenz. a. d. Engl. p. 516. az egész ideg rendszer

összve nyomtatását, a' termő szövetbe (textus formativus) találkozó zsíros, és savós nedveknek a' meglepéskor történni szokott hirtelen megalvasát; megsűrűsödését, vádollya legközelébbi okául. — Egy a' legszigarabb vélemények között való, mellyek valaha ezen bajról állitódhattak, a' mellynek megbizonyítására éppen semmi velőset nem lehet mondani, 's mellyel a' betegség' tünetényeinek tsak felesleges megszemlélése ellenkezik.

Az úgy nevezett Természet Böltseknek egyike az elmervedés valósága felől illy babonás kifejezéssel él: in der Catalepsis tritt das Licht in der Bewegung hervor.

Ackermann itélete sem nyerhet több figyelmet, ki azt a' savított szellőnek aurae oxygenatae felettébbi meggyűlésétől származtatja. —

Gundram, Schraff, Pessault de la Tour, Péte-tin, Georget (Dictionaire de sciences medicales) és több mások, ezt állitják: A' Catalepsisnek valósága mindég agyvértódulásba áll; a' tömött véredények kitágulván az idegek' gyökereit össze nyomják, 's így hozzák elő a' szóban lévő szenvedélem tsakallatos tünetényeit. — Véleményeket következő irányványokra alapitják.

a) A' meglepést gyakran olly okok előzik meg, a' mellyek az agyot ingerlik 's az inger törvénye szerint vér oda gyűlést következtetnek §. 5.

b) Az előmondók gyakran valóságos vértódulásra mutatnak §. 6.

c) Nem külömben a' meglepés jelei, és követői.

d) Olly betegségek követik az elmervedést, mellyek leginkább agyvértóduláson alapúlnak §. 11.

e) A' bontolás az agyba olly változásokat mutat, mellyeket vagy tsak vérgyűlés, vagy éppen gyulladás okozott §. 12.

f) Végtére legszerentsébb volt még eddig minden gyógyítás módok között a' helybéli vérvevés, és hideg vízzel való öntözés. —

Ezen vélemény, melly az orvosi tudományba imitt amott uralkodó egyoldalú szellemnek bélyegét olly nyilván viseli, 's melly a' megmagyarázás színe alatt a' dolog velejét érintetlen hagyja, meggyőződésünket meg nem nyerhette, e' következő okoknál fogva:

a) A' betegséget nem mindenkor előzik meg ollyan okok, a' mellyek agyvértódulást hoznának elő; nevezetesen pedig: nem hogy vérmes, és vérmes guta ütéses alkotásuak lennének hajlandók reá, hanem inkább érzékenységbe, vérheányba Szenvedőknél, önferkőztetés által meggyengülteknel tapasztaltatik leginkább §. 3. — Továbbá az (§. 4. a) előszámlált hirtelen lelki indulatok sem ártanak mindég agyvértódulás által, hanem egyenessen az ideges erőnek ki-merítése, és eltsüggesztése által — (hány száz hystericák, és hypochondriacusok kik heves indulatok miatt elájultak vagy külömbféle görtsökbe estek, támasztattak már fel a' haláztékok dörgölése, erős illatok szagoltatása, 's iagató szerek használása után? hogyan férhetne ez össze az indulat által előhozott agyvértódulással?) De a' (§. 4. b) nevezett gerjesztők tsak ugyan vértódulást okoznak, bár nem mindég (férgek, villám), 's mégsem mondhatni, azért az agyvértódulást az elmerevedés' valóságának hisz, melly' gyakran kellene annak elő jönni, az agyba ezt előhozható okok' sokasága miatt. —

b) A' meglepés gyakran villámsebességgel támad 's úgy végződik minden előmondók, és utánazók nélkül vallyon támadhat, és múlhat e' olly villám sebességgel a' vértódulás? — Az azt megelőző 's követő jelek tsak ritkán mutatnak egyenessen vértódulásra, hanem inkább az ideg erő' megtámadására.

c.) Azon szenvedelmek, mellyekre által változhat a' meglepés, éppen olly gyakran járnak vértódulás nélkül, mint avval.

d.) A' holt testek bontolása néha éppen semitsem mutat az agyba, ritkábban vértódulást, hanem inkább más hibákat, u. m. víz gyülekezést, fekélyosodást 's bár ezek gyulladásnak következései legyenekis, nem mindég elmervedést, hanem más betegségeket szülnék nem lehet tehát se a' vértódulást, se a' gyulladást, és következéseit a' betegség valóságának, essentialitásának, causa proximának nevezni. —

e.) Végtére ha a' hideg víznek használására olly gyakran (?) elmúlt a' nyavalya, abból éppen nem következik, hogy az agyvértódulás' meggyógyítása által használt mindég, mert a' hideg víz nem csak gyulladás, és vértódulás elleni tulajdonsággal bír, hanem az ideges erőt élesztő, gyarapító hatalommalis, a' mint azt Tissot, és mások által, az ön ferkóztetéstől támadt ideg gyengeségnek végbe vitt számtalan szériensés gyógyítása bőven bizonyította, már pedig nedv, és vérheánynál alig lehet gondolniis vértódulást.

Tsak néha szövetkezik tehát az elmervedés agyvértódulással, 's ez soha se valósága annak. —

§. 14.

Mi tehát valósága az elmervedésnek? Hogy valamennyire meglehessen felelni ezen kérdésnek, emlékezzünk vissza a' meglepés jeleneteire, hogy azokból kihozassuk, milly állapotba vagynak ekkor az állati tehetségek? — A' lélek két rendbéli mutatkozása u. m. az akarat, és ész, nem különben valamennyi kül érzések fel vagynak függesztve, az izomrendszer pedig egy a' legtsudálatosabb állapotba van az ő viasz hajlékonyságára nézve. — Hogy ezen tü-

nemény legjobban hasonlít a' görtsös állapotához azt már igen sok orvosok elesmerték, lehetne azt talán nevezni tökéletlen merő görtsnek (spasmus tonicus imperfectus) 's az a' tökéletes merő görtshez olly erányba látszik lenni, mint az in-ugrándozás (subsultus tendinum) a' valóságos rángatózó görtshez (spasmus clonicus) se a' Catalepticus görts tudniillik, se az in mozgás nem képes a' tagot helyéből megmozdítani, az izom csak annyira húzódik össze, a' mennyire ragaszkodása (insertio) engedi.

Ezen tökéletlen görtsnek felvétele által a' tagok' viasz hajlékonyságát még legjobban lehet megértetni. — Kivált hogy ha még az élő ember izmaiba olly kitetszőleg uralkodó, ellenmivelés (antagonismus) törvényét hozzá gondoljuk, a' hol össze húzván egy rendbéli izmokat ellenkezői kitágúlnak, talán ennél a' betegségnél kitágítván kül erő által az egyenművű izmokat, ellenzői annál inkább össze vonúlnak. —

A' jelenlét' eltávoztakor *) nem csak a' végakarattal által össze húzott, hanem a' test minden önkényes izmaira elhatalmazik ezen tökéletlen merő görts (néha a' vérerekre is, (l. a' 7. §. végén) bár ez leginkább a' lehelés' elnyomatásától lehet származtatni.)

Az ideges rendszer' mindennemű tehetségének felfüggesztése tehát, az önkényes izmok' tökéletlen merőgörtsével össze párolva tünetikép valósága a' betegségnek, de hogyan, és miért úgy nem másképp történnyen az, valamint a' nyavalyatörésnél, mellyel a' betegségnek, a' görtsök minéműségét kivéven nagy hasonlatossága van, mind addig megmagyarázni lehet.

*) A' lelki esméret', 's érzelem' elveszésekor az elmerevedésen és nyavalya törésen kívül, még az ájulás kezdetében sőt a' haldoklóba is vehetni észre holmi görtsöket; 's bár ha ezek leginkább rángatózások legyenek is a' dolog' valamelyes hasonlatosságára figyelmeztetnek. —

telten, még az ideges élet természetét jobban nem ismerjük.

§. 15.

Addig, valamint más számtalan ideges bajoknál, meg kell elégedni azon környülállások, és azon testi állapotok tudásával, mellyek társaságába, és következésébe előjühet a tárgyalt egésségtelenség, 's ekképpen:

1) Leggyakrabban szokott járni ideges gyengeséggel (*Catalepsia a debilitate nervosa s. pura*) némelley sz. *hysterica*.

2) Elég gyakran következése erőműves hibáknak (*Catalepsia a vitio organico*), 's ezek ismét vagy az agyba, vagy a' nemző részekbe vagy más tagokba fészkelődhetnek. —

3) Ritkábban kaptoltatik össze vértódulással, *Catalepsia a congestione sangvinis, sanguinea*.

4) A' jeleneti elmerevedés *Catalepsia symptometica*, (ámbar szorossan véve a' 2 és 3 is Jeleneti) hogy ha az Gelisztáknak, ideges, és félbehagyó láznak terhességnek nehéz hőszám tisztulásnak 's egyéb betegségeknek következése, és tüneténnye. —

Ezen okaitól származtatott felosztása az elmerevedésnek, az orvosi jövendölésre, és gyógyításra nézve hasznos, és szükséges; szószaporítás volna azomba gerjesztő okait, jeleit, egyenként elő számlálni, azt az Anamnesis, és a' többi tünetények határozattalyak el egyes esetekbe. —

§. 16.

Gyógyíthatóságát némelley régiebb orvosok egészen tagadják, 's azt halálosnak mendják, (Boer-

haave, Dolaeus, Piaz, Sennert) van Swieten és Tissot legelsőben mondák ki gyógyúlhatóságát, Általában mondhatni, hogy az elmerevedés, szinte mint a' nyavalyatörés szokássá válhat az embernél, 's szinte olly nehezen is gyógyúl. — Közelébbi meghatározására következő ellemek szolgálnak:

Kedvezőbb az előremondás gyermekeknél, és serdülőknél, mint meglett embereknél, mert néha a' test kifejlése által magától elmúlik. — Kedvezőbb férjfiaknál, mint asszonyoknál, mert ezeknél többnyire a' méh' hibáján, 's a' Hysteriának nagy kifejlődésén épül, kedvezőbb ha nem andalgó mérsékletübe támad. — Ha az idegek gyengesége származás, vagy születés által támadott, vagy az önfertőztetés következésébe fejlődött ki, az ezektől függő Catalepsis is tsak ritkábban gyógyítható. — Külömben a' Catalepsis e debilitate nervosa még elég könnyen gyógyúl; ennél is könnyebben a' vérmes, gyomor terhelésből, gelisztáktól, terhességtől függő, a' melly pedig a' nehéz hószám tisztuláshoz, félbehagyó, és ideges lázhoz ragaszkodik az említett' bajok gyógyúlhatásától függ. — De azon Catalepsis melly az agy', méh', és más részek' erömüves hibaiba gyökeredzik, legszorubb, mert tsak igen ritkán lehet azon bajokat elmellőzni. —

Gyógyíthatobb az ollyan elmerevedés, melly heves, de mulékony lelki indulatok után fogta el a' beteget.

Mentől gyakrabbak a' meglepések, mentől tovább tartanak, 's egyszersmind a' test elsápúl, meghidegszik, a' lélekzet, és érverés megtsökken, annál inkább lehet a' fent elszámált kimenetelektől félni. — Szinte az ollyan betegeknek állapottya is nevezetesebb, kik a' meglepés után igen elgyengülnek, külső érzékei, és tagjai elnehezülnek. —

§. 17.

Igen megegyez gyógyításais a' nyavalya törésével 's szinte mint ez vagy tsak a' meglepést tünetképpen; vagy magát a' betegséget gyökeressen érdeкли.

Az ellepéskor azon esetbe, ha az kevés ideig tart, a' beteg tekintetét igen meg nem változtattya, az érverés lélekzet majd tsak nem rendessek 's ha tapasztalásként a' beteg az ellepést már sokszor igen könnyen kiállotta; a' legtöbb orvosok jóváhagyása szerint semmit se kell tselekedni. — Georget ugyan bízattya az orvosokat, hogy ne tsak bámúllják a' beteget tohetetlenül, hanem inkább levegőt fujjanak gégéjébe; de az ellepés ezen kisebb fokán a' tüdőket elég levegő járja, az ellepés nagyobb fokán pedig a' hol minden érzékenység elaluszik a' levegő befújás keveset fog használni. —

Ha az ellepés tünetei vértódulásra mutatnak hogy ha az ortza, és a' szemek' kötő hárttyája szokatlan pirossak, a' szemek mintegy kitódúltak, a' fő meleg vakszem üter, torók vérerek (venae iugulares) igen dobognak, hogy ha körülállók' bizonyosága szerint a' vérmes, 's talán szeszes italokkal élő beteg az ellepés előtt fej fájásról, kábaságról panaszolkodott vagy hogy ha az elrekedt vérzéseket mint okait már ekkor is kifürkészhettyük akkor legjobb lészen, a' betegnek vakszemére fülein hátul, és nyakszirtyára, vagy az elmaradt vérzések szerint az orrszarny' belső színére, a' segnyilas körül, vagy a' tzombok' belső részére nadályokat elégséges számmal rakni; egyébbaránt a' fent említett körülállások' hathatósága közönséges vér eresztésre is határozhattya az orvost. — Megtörténvén ez, 's a' betegség nem jobbul, hideg

párolásokat, öntözéseket kell a' beteg fejére alkalmaztatni. — Pététin, és Georget avval ditsekednek hogy ezen rendszer által igen számos (?) betegeket ébresztettek fel. — Alkalmatossak egyszersmind meleg, és izgató lábviz, nem különben lágy meleg, és gyengén izgató klystér, főkép ha a' székletétel akadályoztatva lenne.

A' legtöbb esetekbe azomba az ellepés tünetei gyengeségre mutatnak, kitanúlhattyük azt a' beteg, histerica, és hypochondriacus állapottyából, ideges gyengeségből, a' meglepés' jelei ilyenkor görtsős állapotra mutatnak, u. m. az ortza, 's bőr sápadt, lud bőr tekintetű, az érverés össze húzott, vagy gyenge, gyors, a' lehellés rövid, erőtlen, a' végbél össze szorult felfelé vonult ilyenkor használhatni Frank P. szerint Hodonyt (Castoreum) Pézsmat. Búzaszatot. — Ugy szinte a' hügány készítményeit Dipel állati olaját, (Opium nem tanátsoltatik.) Kül-sőképben lágymeleg fürdők, mellyek után Sauvages szerinti hasznót se látott ugyan, a' mellyeket azomba Georget igen ditsér, ezekbe szagos füvéket is főzhetni, görts ellenes klystérek Búzaszattal Mustár, kovász, eggy szóval görts ellenes orvoslás mód. — E' szerint gyógyult meg a' Pesti koroskolába a' fent említett elmerevedett is. — Ha az ellepés más veszedelmes nyavalyákra indul azok ellen igazítódik az orvoslás is. —

Az ellepés elmulta után azon előkészítő, és gerjesztő okok ellen fegyverkezik fel az orvos, a' mellyeket az ellepés előtt el nem mellőzhetett, 's ön elmulások nem remélyhető, (serdülőkor, terhesség) ennek következésébe az ideg gyengeséget, vérmeséget, az agy; ha; medentze részeinek erőműves hibáit tehetsége szerint javíttya; a' megterhelt gyomort, férges kórt, eltűnt bőrkiütéseket orvosolja; szemirányát mindég oda igazítván, hogy az elmere-

vedés ideges nyavalya, 's hogy a' hol tsak lehet a' külömbféle okok ellen rendelt orvoslás móddal az ideg erő' megjavítását, és gyarapítását egybe kösse.

S z e r z ő k.

G. W. Wedel Diss. de Catalepsi affectu rarissimo Jen. 1711.

Roederi Diss. de raro affectu catalep. Erfor. 1721.

Delius Diatribe de Catalepsi Erlang. 1754. edit. secun.

L. E. Hirschel Gedanken von der Starrsucht od. Catalepsis, Berlin 1769.

Gundram Diss. de Catalepsi Helmst. 1776.

Schraff Diss. de vera catalepseos notione, ac rationali curatione Giss. 1776.

Gh, Lb. Fabri Tractatus pathol. de catalepsi Halae 1786.

H. Gerson. Diss. de Catalepsi. Gött. 1797.

Osius Diss. de Catalepsi. Marb. 1799.

C. Ant. Illinger Diss. de Catal. Francof. a. V. 1800.

W. F. Dreyssig Handwörterbuch d. med. Klinik B. 2. Th. 1. p. 55,

C. B. Fleisch Handb. üb. d. Krankh. d. Kinder B. 4. Abth. 2. p. 360.

M. Pététin Electricité animale, prouvée par la découverte de phénomènes physiques, et morales de la Catalepsie hysterique etc. Paris et Lyon 1808.

A. G. Richter specielle Therapie B. 8. p. 373.

W. A. Haase chronische Krankh. B. 2. p. 379.

Jos. Frank. praxeos medicin. univers. praecept. Part. II. Vol. I. p. 478. §. 59.

Sauvages Nosol. Method. Tom. 1, p. 824.

Dictionaire de sciences medicales übers. von
Meissner:

P. Frank Epitom. de cog. et cūr. m.

J. Loschitz Diss. de Catal. Vind.

Theses defendendae in Pal. Univ. majori
die 10. Sept. 1832.

1. Catalepsis maxime affinis est Epilepsiae; flexibilitas cerea pro infallibili eius signo haberi non debet.

2. Opium omnibus virtutibus stimulorum positivorum gaudet, actio eius in systema nervosum actioni frigoris in systema vasorum aequiparari nequit.

3. Narcosis est vera ebrietas, et vice versa.

4. Hysterotomia Synchronotomiae non potest semper praeferi.

5. Vera sedes inflammationis textus cellulosus esse videtur.

6. Gangraena cordis vix concipi potest.

7. Morbi Cutis naturalem morborum classem non constituunt.

8. Saepe atmosphaera in producendis morbis inique acusatur.

9. Frigus, et Calor remedia sunt praestantissima.

10. Prima medici practici dos est quam plurima imo omnia aegri sui adiuncta ad semel mente concipere.

11. Febres nervosae saepe sunt encephalitides serundariae.